

Sinte Katharina en Sinte Barbara te Helvoirt:

De parochiekerk van Helvoirt is toegewijd aan de H.Nicolaas. Reeds in 1192 werden plannen gemaakt voor het bouwen van een kapel; eerst rond 1300 is deze gewijd en kreeg zij haar eerste pastoor. Toen hertog Jan II van Brabant in 1309 de bij Helvoirt gelegen "gemeente" beschreef, was een van de grenzen de weg van het kerkhof van de kerk te Hellevort tot aan "Sinterklaasstok", dat wil zeggen de boomtrunk, waartegen een beeld van de H.Nicolaas was aangebracht. In de parochiekerk stond in 1441 ook een altaar van de H.Catharina en in 1474 was dit altaar tevens toegewijd aan de H.Barbara (Juten, p. 146-148; Enklaar, p. 105 en 115-120). Beide heiligen, over wier leven niets met historische zekerheid vaststaat, behoorden tot de meest populaire heiligen vanaf de 15de eeuw. Volgens de legende was Catharina een zeer geleerde vrouw, die door de Romeinse keizer Maxentius (306-312) vanwege haar geloof werd veroordeeld en gemarteld met een martelwerktuig, dat uit een met tanden bezet wiel bestond. Een engel vernielde dit foltertuit en Catharina werd daarna onthoofd. Zij wordt daarom meestal voorgesteld met een gebroken rad en een zwaard; onder haar voeten ligt vaak de gekroonde keizer Maxentius. Barbara zou ongeveer in dezelfde tijd zijn gemarteld. Zij werd vanwege haar geloof door haar rijke vader in een toren opgesloten en later door hem met eigen hand onthoofd. Op bijna alle afbeeldingen komt de toren met drie vensters (vanwege het geloof in de H.Drieë'nheid) en het zwaard voor en soms ligt de vader onder haar voeten. Wanneer Catharina en Barbara samen worden afgebeeld, stelt Catharina het beschouwende en Barbara het werkzame leven voor; beiden behoorden zij tevens tot de veertien noodheiligen, die bij allerlei noden, pest en oorlog, werden aangeroepen. In de kerk van Helvoirt werd het altaar van Catharina al spoedig tevens toegewijd aan Barbara. Waarschijnlijk was aan dit altaar ook een kerkelijke broederschap verbonden, die de oorsprong kan vormen van het latere schuttersgilde. Niet alleen in Helvoirt, maar ook o.a. in Eersel, Geldrop, Gemonde, Haaren, Leende en Moergestel komen Catharina en Barbara samen als gildepatronessen voor. Hoewel Helvoirt in 1491 nog een "seer cleyn dorp" heette, waren er een eeuw later reeds twee gilden. In 1559 kocht Mr. Hendrik Bloyman de heerlijkheid Helvoirt en het jaar daarop verkreeg hij het aldaar gelegen kasteel Zwijnsbergen (Schutjes, p.142-147; Smulders). Uit 1561 dateert het oudste bewaarde schild van het gilde van St. Catharina en St. Barbara. Ouder dan dit schild zijn de vogel en het medaljon. Dit "juweel" bestaat uit een plaatje met gegraveerde achtergrond; binnen een kabelrand zijn twee vergulde beeldjes gemonteerd, een gekroonde Catharina met wiel en zwaard en onder haar voeten een "duivel" (?), een gekroonde Barbara met palmtak en toren en onder haar voeten een gekroonde keizer. Binnen de tweede kabelrand (middellijn 54 mm) loopt een gewelfde tekstband met gotische letters "st katherina en st berbera tot helvoirt"; de woorden zijn van elkaar gescheiden door takranken. Zilvermerken, die het stuk zouden kunnen dateren, ontbreken, maar de letters van dit medaljon zijn van een ouder type dan die op het schild van 1561. Aan dezelfde halsketen als het medaljon hangt de kleine fraaie vogel met vergulde halsband en kroon; aan zijn bek hangt een eikel. Deze vogel heeft op de achterzijde twee zilvermerken. De stadskeur van 's-Hertogenbosch is het ongekroonde boompje, zoals dat in de jaren 1525-1550 aldaar werd gebruikt. Het meesterteken bestaat uit een ster met vijf punten en een steeltje (staart van een komeet?). Op de Bossche insculpatieplaten komt dit meesterteken niet voor, maar voor de zilvermeden van de 16de eeuw zijn deze lijsten onvolledig. Beide zilvermerken komen ook voor op de iets slankere vogel van het Sint-Willibrordusgilde te Esch (D.K.M. 24, 1973, p.42); zowel de vogel als het medaljon (eveneens met bladranken tussen de woorden) van Esch zou ik nu liever wat vroeger dateren. Het gilde van St.Catharina en St.Barbara te Helvoirt bezit nog de volgende koningsschilden, waarvan we de vier ongedateerde stukken op hun vermoedelijk juiste plaats hebben gezet. Het oude archief van dit gilde is bij een grote brand in de gildeherberg ca 1816 verloren gegaan.

1561

H. Ia. (lanszn) vande(n). camp. capellae(n). tot helvoirt. ANo. 1.5.6.1. (de meeste woorden zijn door dwarskruisjes van elkaar gescheiden). Op dit vrij kleine schild staat een wapen afgebeeld: een dubbel getinneeerde faas, waaronder een vijfpuntige ster. Ditzelfde wapen komt voor op het gedeelde schild van IAN.VILLEMS.VANDEN.CAMP, een van de oudste 16de-eeuwse koningen van het Sint-Jorisgilde te Helvoirt (Jolles I, p.179). Een dochter van hem, Marie Ian Willems vanden Camp, gehuwd met Claes Lombaerts, bezat ca 1590 goederen te Haaren en Oisterwijk (DBL I, 1952, p.43). Het altaar van Catharina en Barbara te Helvoirt had in de jaren 1541 -1566 geen eigen rector, maar werd bediend door een kapellaan

(Bannenbergh-Frenken-Hens, II, p.374-375); in 1561 was dit blijkbaar de bovengenoemde koning van het gilde.

z.j.

CORNELIS.PETER. Klein schildje met twee grote noppen; afb. wolfsangel met een dwarsbalkje.

z.j.

CORNELIS LVIKES. Klein schildje met twee grote noppen; afb. kapbijl.

1618

GOEYAERT BUISEN. Klein schild; afb. hopmand en hopriek. De naam Buysen wordt reeds in 1476 genoemd i.v.m. enige landerijen te Helvoirt (DBLI, 1952, p.86).

1628

ARIAEN EIMERSEN (sterretje tussen de woorden). Afb. twee gekruiste wolfsangels, ieder met twee dwarsbalkjes.

z.j.

DIRCK EYMERS, CONINCK VAN DE CATHRINA EN BARBRA GULDE IN

1638

? HELVORT Anno (sterretje tussen de woorden). Typisch ovaal schild met ?) randversiering van voluten.

1649

IAN FRANSEN VAN GRIENSVEN AETATIS 20, Anno 1649 (sterretjes tussen de woorden). Afb. gedeeld wapen, rechts driehoekige eg met 2+1 gesteeld driblad (klaver?), links boven 2 + 1 vierbladige bloem, links onder haas bij een struikje; helmteken halve hond met halsband. Typisch ovaal schild met voluten (zie 1638?).

1658

ANTHONI FRANSEN VAN GRIENSVEN, DEN 22 SEPTEMBER. Afb. hetzelfde wapen als 1649; dezelfde typische ovale schildvorm.

z.j.

ADRIAEN FRANSEN VAN GRIENSVEN, AETATIS..... (niet ingevuld). Afb. hetzelfde wapen als van 1649; dezelfde typische ovale schildvorm.

1665

AERT AERTSEN SMEIERS, KONINCK TOT HELVOERT (sterretjes tussen de woorden). Afb. wapenschild met twee gekruiste geweren; boven de helm nogmaals twee gekruiste geweren. Typisch ovaal schild, blijkbaar van dezelfde maker als de vier vorige schilden. In 1551 verkocht een zekere Arnt Adriaen Smeijerszoon een cijns uit een hoeve te Udenhout; de hele hoeve was afkomstig van Adriaen die Meijer (DBL 2, 1953, p.61).

1711

ANTONIE ADRIAENSEN BERCKELMANS, CONINCK TOT HELVORT. Afb. wapen met 2 + 1 gedraaide hoorn; helmteken halve klimmende leeuw. Schild met genopte rand.

1732

NICOLAS OERLEMANS, KONINCK TOT HELVOORT. Afb. schild met twee gekruiste geweren.

1739

Adriaen van Reijsewijck, Coninck van S.Cattarin en S.Barbara Gildt tot Helvoordt. Afb. twee patroonheiligen. Schild met genopte rand.

1749

HUYBERT VAN DE KLEYBERG, CONING VAN STE CATHARINA GILD TOT HELVOORT (sterretjes tussen de woorden). Schild met genopte rand.

1757

CORNELIS VAN HEESWIJK, CONING VAN ST.CATR.a EN BARB.a GILDE TOT HELVOIRT. Afb. Standaardmolen, geweer, werkbank en klompschoen (?). Het geslacht Van Heeswijk telde in Noord-Brabant talrijke mulders, o.a. Wouter op Kerckhoven onder Oirschot (1691), Cornelis te Oostelbeers (1698-1704), Adriaen te Boxtel (1704-1711), Jan te Vught (1716), Laureys te Boxtel (1728), Dirk te Sint-Michielsgestel en daarna (ca 1740) te Riethoven, Willem te Sint-Oedenrode (1750) en Francis te Bergeijk (1791) (DBL 8, 1959, p.1 I; 10, 1961, p.72- 76 en 92; 11, 1962, p.157; 12, 1963, p.29 en 166; 18, 1969, p.22, 23,37 en 175).

1764

ADRIAAN VAN DE VEN, KONING VAN S.BARBARA EN S.CATRINA GILDE TOT HELVOIRT, DEN 24 SEPTEMBER. Afb. twee patroonheiligen met attributen verder laars en schoen.

1788

CORNELIS VAN DE VEN, KONING VAN S.BARBARA EN S.CATRINA GILDE TOT HELVOIRT, DEN 19 SEPTEMBER. Afb. twee patroonheiligen; laars en schoen. Schild met genopte rand.

1806

HYACINTHUS VAN DEN BOGAARD, Koning van St.Catharina en St.Barbara Gilde tot HELVOIRT, den 21 September. Afb. twee patroonheiligen; laars en schoen. Merk: V R (=G. van Roosmalen, 's-Hertogenbosch).

1818

WILHELMUS VAN DE VEN, KONING VAN S.BARBARA EN S.CATRINA GILDE TOT HELVOIRT, DEN 21 SEPTEMBER. Afb. twee patroonheiligen; laars en schoen. Schild met genopte rand.

1822

IOHANNES VAN DEN HURCK, Koning van St.Catharina en St.Barbara Gilde tot HELVOIRT, den 22 September. Afb. smidse. Schild met genopte rand. Zilvermerken: leeuw+2, kopje+K, jaarletter Q(=1825) en IVG(=J.van Grinsven, 's-Hertogenbosch).

1828

Martinus C. van de Ven, Koning van St.Barbara en St.Catrina Gilde tot Helvoirt den 21 September. Afb. twee patroonheiligen en boer achter ploeg met paard. Schild met genopte rand. Merken: leeuw+2, kopje+K, jrl. F(=1840) en onduidelijk meesterteken. – De moeilijke tijden van de Belgische revolutie (1830-1839) zijn waarschijnlijk de oorzaak, dat dit schild zo laat werd aangeboden en dat er tussen 1828 en 1848 geen nieuwe koning is geschoten.

1848

Matthias Arnoldus van de Ven, KONING van St.Catharina en St.Barbara GILDE TE HELVOIRT, den 26 September. Afb. twee patroonheiligen; laars en schoen. Schild met genopte rand. Merken: kopje+k, jrl. c(=1862) en IN 39(=J.Noppen, 's-Hertogenbosch).

1863-1894

A. de JONG, HORLOGER en Fabrikant VAN TORENUURWERKEN, HELVOIRT 22 SEPTEMBER 1863-1894. Afb. de fabrikant te midden van klokken, werkbank, passer, globe enz.. Schild met genopte rand. Merken: leeuw+2, kopje+K, jrl. B(=1886) en H 7 (??).

1894

J. KLUIJTMANS, WAGENMAKER TE Helvoirt 20 SEPTEMBER. Afb. wagen. Schild met genopte rand.

1905

Martinus v.d. Ven, Leerlooier, Koning van St.Catharina en Barbara Gilde te Helvoirt den 25sten September. Schild met genopte rand. Merk: W.v.H. (W.van Hooft, 's-Hertogenbosch).

1913

THEODORUS van der HEIJDEN, Koperslager, KONING der Gilde van St.CATHARINA EN BARBARA, HELVOIRT 22 Sept.. Afb. waterpomp. Schud met genopte rand. Merk: I(=inlands).

1924

JAC. VAN RIJSEWIJK, KONING DER GILDE VAN St.Barbara EN St.Catharina HELVOIRT 22 Sept.. Merken: I(=inlands) en AK I(=A.Kalberg, 's-Hertogenbosch).

1936

WILHELMUS BERNARDUS V.D.VEN, CAFEHOUDER, KONING GILDE ST. CATHRIEN EN BARBARA 12-7 HELVOIRT. VOOR DE 2de MAAL 22-6-'52. Afb. kastelein aan de bar. Merken: leeuwte+2, kopje+K, jrl. c(=1937)en J L(?=P.J.Lax, 's-Hertogenbosch).

1947

H.v.SCHIJNDEL, KONING VAN DE GILDE ST .CATHRIEN EN BARBARA, HELVOIRT 30-6. VOOR DE 2de MAAL KONING 26-6-1961. Afb. vrachtwagen "EXPEDITEUR HELVOIRT - 's BOSCH".

1952

Mr.Eduard J.J.M.Bloemen, Burgemeester, Koning op 30 Juni, Maria H.F.Russel Koningin Gilde van St.Cath'rine en St.Barbara Helvoirt. Afb. weegschaal en sterrekijker, wapen van gemeente Helvoirt, en twee familiewapens: a. gevierendeeld, I en 4 vaas met bloemen, 2 en 3 wolfsangel met maarteken; b. schuine faas, waarop 3 door pijlen doorboorde harten. Merken: leeuwte+1, kopje+B, jrl. R(1952) en B met hamer = "BROM Ultraj M(e) F(ecit)".

1954

W.B. v.d. Ven, Cafehouder, Koning Gilde St.Catrien en Barbara, Koningin Antoinette v.Broekhoven 12-7-1936; Helvoirt; voor de 2e maal 29-6-'52; voor de 3e maal 28-6-'54. Merken: leeuwte+II, kopje+K, jrl. U(=1955) en D V 2(=D.Venrooy, Rosmalen).

1956

Lambertus F. van de Wiel, Koning van St.Catharina en Barbara Gilde te Helvoirt 25 juni; Maria M. Spierings Koningin. Afb. schietbaan.

1961

zie 1947

1968

KONING A. V.D. VEN, St.CATHRIEN EN BARBARA. Afb. een instrument (buisensnijder?) op een driepoot.

1971

H. A. C. v. BERGEN. Afb. kastelein in de bar.

1975

HENRICUS VAN SCHIJNDEL, KONING GILDE ST. CATRIEN EN BARBARA. Afb. de hand van een monteur met twee sleutels.

Een prijsschild verdient een extra vermelding:

LANDJUWEEL 1952 Tilburg. Geschonken door H.K.H. Prinses Wilhelmina. (op achterzijde) Ie Prijs voor de mooiste en best onderhouden verzameling Koningszilver. Afb. gekroonde papegaai met halsband. Merken: leeuwte+1, kopje, jrl. R(=1952) en B met hamertje (=Brom te Utrecht).

Al is, vooral de laatste decennia, niet alles zilver wat er blinkt, toch mag dit gilde terecht trots zijn op een zo goed bewaarde en bijna doorlopende reeks koningszilver van meer dan vier eeuwen.

Lit.

G.C.A. Juten, Consilium de Beke, z.j., p. 146-148.

D.Th.Enklaar, Gemeente gronden in Noord-Brabant in de middeleeuwen Utrecht 1941 p 105 en 115-120.

J.A. Jolles, De Schuttersgilden en Schutterijen van Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch 1933, p. 176-182.

G.Bannenbergh, A.Frenken en H.Hens, De oude dekenaten Cuijk, Woensel en Hilvarenbeek in de 15de en 16de -eeuwse registers van het Aartsdiakenaat Kempenland, Nijmegen 1968-1970.

F.W.Smulders, Het kasteel Zwijnsbergen te Helvoort, De Brabantse Leeuw I, 1952, p.81-87.

B.W.van Schijndel, Het Brabantse Geslacht Lombaerts, D.B.L. I, 1952, p.21-27, 41-49. - Henric Bloeymans, dr. in de rechten, heer van Helvoirt en Swijnsbergen, was gehuwd met Elisabeth Lombaerts van Enckevoirt. Aert Lombaerts, geb. ca 1604 te Haaren, bezat vele gronden te Haaren, Helvoirt en Udenhout; in 1642 was hij rentmeester van Zijne Koninklijke Majesteits Domeinen.

Het Konings-zilver van het Schutte-gilde "Sint Cath'rine en Barbara" te Helvoirt (N.Br.), Kring "Maasland" in 1949 (fotoboekje van vogel, medaljon en oude schilden). Hieruit zijn (met toestemming van het gilde) de afbeeldingen bij dit artikel overgenomen.

Gildefeesten te houden door het gilde Sint Cath'rine en Barbara te Helvoirt 13-15 augustus 1949 (feestgids).

* Anton van Oirschot beschrijft in De Gilde van St.Catharina en Barbara en de Schutterij St.Joris te Helvoirt

(K.M. jrg I (1947) nr 4 en 5) (in 1809 aan de landdrost) dat "de Schutterij van St.Joris niets dan een afschrift van een oude kaart of reglement in den jare 1548, binnen 's-Hertogenbosch gegeven en verleend" is, "en door de schutterij overgeschreven of vernieuwd den 11e april 1686. Bezittende die

van St.Barbara en St.Catharina mede zodanig afschrift van een oude kaart of reglement, welke op den

11e juni 1685 in presentie van schepenen van Helvoirt is overgeschreven en vernieuwd", (redactie)

(bron: De Kleine Meijerij 1976 jaargang 27 blz. 78)